

Darba vides apstākļi un riski Latvijā: 2013. gada pētījuma dati

*Ivars Vanadziņš, Žanna Martinsone, Jeļena Reste,
Svetlana Lakiša, Mairita Grāvele,
Maija Eglīte, Inese Mārtiņšone*

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Darba drošības un vides veselības institūts, Aroda un vides medicīnas katedra

Ievads. Kopš 2001. gada Latvijā ir ieviestas galvenās prasības darba aizsardzības jomā, bet joprojām mazāk nekā 50% darba vietu tiek izvērtēti darba vides riska faktori, vairāk nekā 50% darba devēju uzskata, ka neviens no darbiniekiem nav pakļauts darba vides riska faktoriem darba vidē, mazāk nekā 50% darbinieku iziet obligātās veselības pārbaudes utt.

Darba mērķis bija noskaidrot gan darba devēju, gan nodarbināto viedokli par darba vides apstākļiem un riskiem, darba aizsardzības normatīvo prasību ievērošanu uzņēmumos, nodarbināto informētību par darba drošības jautājumiem, situāciju saistībā ar arodslimību un nelaimes gadījumu izplatību Latvijā.

Pētījuma metodes. Pētījumā tika izmantota ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda un Latvijas valsts finansiālu atbalstu projekta “Darba attiecību un darba drošības normatīvo aktu praktiska piemērošana nozarēs un uzņēmumos” (Nr. 1DP/1.3.1.3.2./08/IPIA/NVA/002) “Darba apstākļi un riski Latvijā, 2012.–2013.” ietvaros iegūtā datubāze. Pētījuma metode bija specializēta nodarbināto aptauja visā Latvijā. Aptaujas metode bija datorizētas tiešās intervijas respondentu dzīvesvietā pēc izvēles – latviešu vai krievu valodā. Izlases metode – pētījuma izlase tika veidota, izmantojot kombinētu izlases veidošanas metodi – kvotu un stratificētās nejaušās atlasēšanas metodi. Izlases lielums bija 2383 nodarbinātie.

Pētījuma rezultāti un nozīmīgākie secinājumi. Normatīvo aktu prasības par darba aizsardzību un darba tiesiskajām attiecībām biežāk netiek ievērotas šādās uzņēmumu grupās (uzskatāmas par riska grupām): mazajos (mikro) uzņēmumos (un uzņēmumos, kuri dibināti kā mikrouzņēmumi vai maksā mikrouzņēmumu nodokli); uzņēmumos, kas atrodas Rīgā un Zemgales reģionā; uzņēmumos, kuros galvenā darbības nozare ir zivsaimniecība, lauksaimniecība, mežsaimniecība, papīra, papīra izstrādājumu ražošana, poligrāfija un tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošana un metālu, gatavo metālizstrādājumu ražošanā (attiecībā uz darba aizsardzību); uzņēmumos, kuros galvenā darbības nozare ir lauksaimniecība un mežsaimniecība, papīra, papīra izstrādājumu ražošana, poligrāfija un ūdens apgāde, notekūdeņu un atkritumu apsaimniekošana (attiecībā uz darba tiesiskajām attiecībām); privātā sektora uzņēmumos; uzņēmumos, kuros katru mēnesi un / vai dažreiz algu maksā aploksnē; uzņēmumos, kur galvenokārt ir vietējās īpašumtiesības (attiecībā uz darba aizsardzību); uzņēmumos, kas dibināti no 2011. līdz 2013. gadam (attiecībā uz darba aizsardzību). Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2013. gada pētījums liecina, ka uzņēmumos, kuros darba algas tiek maksātas aploksnēs kaut daļēji apmērā, saglabājas problēmas ar darba aizsardzības jautājumu risināšanu, sākot ar darba vides riska faktoru izvērtēšanu, nelaimes gadījumu biežumu, “slimības lapu” neizmantošanu, darbinieku informēšanas un apmācības neīstenošanu, kā arī dažāda veida konfliktiem darbā, atvaļinājumu neizmantošanu u. c. Būtiskas izmaiņas attiecībā uz darba vides riska faktoru izplatību Latvijā 2013. gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem pētījumiem, nav notikušas – joprojām visbiežāk izplatīti ir psihoemocionālie riska faktori (laika trūkums, virsstundu darbs u. c.), ergonomiskie darba vides riska faktori (darbs ar datoru, smagumu pārvietošana, darbs piespiedu pozā, vienveidīgas kustības), kā arī fizikālie darba vides riska faktori (caurvējš, darbs ārā dažādos laika apstākļos). Latvijā kopumā situācija darba vides riska novērtējuma veikšanā, salīdzinot ar 2010. gada datiem, ir nedaudz pasliktinājusies un joprojām vērtējama kā neapmierinoša, jo tikai katram trešajam uzņēmumam darba vides riska novērtējums ir veikts pilnībā. Turklāt nemainīgs ir to uzņēmumu skaits, kuros neviens cits bez paša riska novērtējuma veicēja šajā procesā nav piedalījies, kas liecina, ka šis novērtējums ir veikts formāli. Tāpat ir pasliktinājusies situācija attiecībā uz preventīvo pasākumu plāna sagatavošanu pēc riska novērtējuma veikšanas. Latvijā kopējais VDI reģistrētais nelaimes gadījumu darbā skaits pēdējo gadu laikā pieaug, kamēr letālo nelaimes gadījumu skaits ilgākā laika posmā kopumā lēnām samazinās. Reģistrēto nelaimes gadījumu kopējā struktūra ir mainījies un labāk atspoguļo konkrētu nozaru reālo bīstamību. Kopējais reģistrēto nelaimes gadījumu skaits joprojām ir ievērojami zemāks nekā citās ES valstīs, kamēr letālo nelaimes gadījumu skaits joprojām ir augstāks, kas norāda uz to, ka joprojām netiek reģistrēti visi nelaimes gadījumi darbā. Latvijā pirmreizēji atklāto un reģistrēto arodslimnieku un arodslimību gadījumu skaits pēc 2009. gadā sasniegtā maksimuma pēdējo trīs gadu laikā ir samazinājies un stabilizējies, tomēr tas nav skaidrojams tikai ar darba apstākļu uzlabošanu vai ekonomisko situāciju, bet arī ar diagnostikas uzlabošanu un izmaiņām arodslimnieku sociālo garantiju sistēmā. Latvijā ļoti strauji pieaug tieši dažādu ergonomisko darba vides riska faktoru izraisīto arodslimību biežums un īpatsvars kopējā saslimstībā, pārsniedzot pusi no visu reģistrēto arodslimību skaita. Pakāpeniski pieaug arī psihoemocionālo risku izraisīto veselības traucējumu un arodslimību skaits, turklāt ņemot vērā šīs slimību grupas attīstības tendences ES, arī Latvijā tuvāko 5–10 gadu laikā sagaidāms to straujāks pieaugums. Pēdējo gadu laikā sāk pieaugt Darba negadījumu speciālā budžeta izmaksu skaits medicīniskajai, sociālajai un profesionālajai rehabilitācijai, tomēr vairums izmaksu joprojām ir saistītas galvenokārt ar darba vides radīto seku (nelaimes gadījumu darbā un arodslimību) ārstēšanu un medicīniskajiem izdevumiem, tomēr nav pieejami dati par izmaksu saistību ar nozarēm vai konkrētām slimībām vai traumām veidiem.